

LES CARMELLES
D'ORDINO
I SANT JULIÀ
DE LÒRIA

ENTRE CANÇONS TRADICIONALS
I COMPOSICIONS NOVES

LES CAMELLES D'ORDINO I SANT JULIÀ DE LÒRIA.

ENTRE CANÇONS TRADICIONALS I COMPOSICIONS NOVES

Un grup d'homes amb barretina canta les caramelles a la plaça d'Ordino amb un cavall engalanat. Un d'ells toca un acordió diatònic mentre altres porten un estendard, un bastó llarg i una cistella. Anys 1935-1940. ANA / Fons Casa Rossell 0695

Les caramelles són cançons cantades pels carrers el dia de Pasqua o Pasqua Florida per grups de persones (grans i petites) que reben a canvi diners de la gent. Les caramelles a Andorra s'han mantingut a Ordino i a Sant Julià de Lòria i, més recentment, des del 2003, a Encamp. A la parròquia laurediana es fan el diumenge següent al diumenge de Pasqua. Mantenen aquesta tradició grups corals, com la Coral Casamanya amb l'acompanyament musical del Grup Artístic a Ordino o com la Coral Rocafort a Sant Julià de Lòria, mentre que a Encamp són un grup de joves els qui canten les caramelles.¹

Les colles de caramellaires recorren els carrers del poble, s'aturen sota balcons o en places, canten les cançons i recullen els donatius de la gent amb la cistella, els que són a peu pla, o amb la perxa, una llarga vara a l'extrem de la qual penja la cistella adornada amb cintes de colors, que la fa arribar fins al balcó perquè els veïns hi dipositin algun diner.

El significat de les caramelles

Segons el calendari litúrgic cristià, després dels quaranta dies d'abstinència i de recolliment de la Quaresma arriba la Setmana Santa i després, la Pasqua, i el significat de la celebració pasqual és la joia de la resurrecció de Jesucrist. Ara bé, el cicle agrícola i ramader interpreta l'alegria de la Pasqua com l'arribada de les flors als arbres fruiters, és a dir, l'arribada de la primavera, i d'aquí es desprèn l'expressió de la Pasqua Florida.

És aquesta exaltació de la joia, ja sigui religiosa o profana, la que es tradueix en les cançons que interpreten a les places i carrers molts grups de cantaires el diumenge i el dilluns de Pasqua i que són conegudes amb el nom de *caramelles*. Aquest fet justifica que la tipologia de cançons que tradicionalment s'interpretaven eren de caràcter popular i religiós, ja que cantaven la joia de la resurrecció de Jesucrist, però també cançons amb lletres de cant a la natura per la coincidència de la Pasqua amb l'arribada de la primavera. Amb el pas dels anys les lletres han evolucionat notablement, s'han deixat de banda les que tenen un contingut religiós i s'han incorporat en el repertori lletres festives o de caràcter satíric.

¹ Les caramelles d'Ordino i de Sant Julià de Lòria, pels valors de la seva tradició i la continuïtat en el temps, van ser incloses pel Govern d'Andorra el 23 de juny del 2010 com a bé immaterial a la secció quarta de l'Inventari general del patrimoni cultural d'Andorra, conjuntament amb 14 festes d'interès cultural més. BOPA, any 22, núm. 38.

LES CAMELLES...

L'absència de documents escrits fa que no es conegui l'origen exacte de les caramelles però alguns especialistes el situen al segle XVI en molts indrets de Catalunya. En el cas d'Andorra, l'inici d'aquesta celebració té molt a veure amb la proximitat del territori català i la influència de la seva cultura: les caramelles es comencen a escoltar al Principat amb l'arribada dels refugiats catalans després de la Guerra Civil espanyola i els migrants andorrans a Catalunya que tornen influenciats per les seves tradicions.

El començament de segle i la cort a les fadrines

A Andorra, les persones més grans dels pobles recorden haver escoltat les caramelles al començament del segle XX. Les cançons corals que daten d'aquesta època, i fins al final dels anys 30, són peces satíriques que fan referència a l'explosió de la natura durant els mesos d'abril i maig, a la força de la joventut o a un fet rellevant del país que hagi tingut lloc durant l'any en curs.

l'augment del preu dels productes bàsics de subsistència.² En aquesta època, a Catalunya i també a Andorra, els caramellaires són grups d'homes que recorren les cases i els masos on hi ha alguna noia jove i soltera, i li dediquen les cançons. N'hi ha que encara recorden que als pobles de muntanya, a les parròquies altes, els caramellaires duïen un ruc o una mula com a acompanyament i alguns músics, que gairebé sempre eren pastors, feien sonar la flauta o el flabiol.³

Igual que es fa avui en dia, el grup de cantaires es plantava al peu dels balcons i duïa una cistella, lligada al capdamunt d'una vara llarga (que rep el nom de *perxa* o *ballesta*) i adornada de cintes, que feien arribar a l'homenatjada. A canvi de rebre una bonica cançó la noia deixava el donatiu en forma d'ous, botifarres i tota mena de menges greixoses, cosa que indicava que la Quaresma s'havia acabat. Així, el simbolisme de l'ou a les mones de Pasqua d'avui en dia significa el principi de la vida o, el que és el mateix, l'arribada de la primavera. En l'actualitat la gent hi deixa

Davant l'antiga casa comuna d'Ordino, en una cantada de caramelles quatre homes porten dos cistelles amb ous i productes del porc. Joaquim de Riba Cassany duu el bastó llarg i un altre home toca l'acordió diatònic. Anys 1925-1935. ANA / Fons Casa Rossell 0695_1

Les primeres que es recorden que es van escriure i cantar al Principat daten dels anys 20. Una d'elles és del 1929 i la lletra mostra les expectatives populars davant l'esperança per la construcció de la primera carretera entre la Seu d'Urgell i Andorra. Un altre dels temes recurrents és

² JULIÀN, E. (2000) *Les cançons de caramelles de l'Andorra del 1800*. Andorra la vella: Banc Agrícola d'Andorra. [Documents sonors].

³ Els primers anys de la recuperació de les caramelles a Encamp, el grup de cantaires portava una somera amb un carro; li deien Iolanda. Quan va morir no li van trobar substituta i es van quedar sense. Relat de Robert Lizarte, caramellaire major d'Encamp del 2003 al 2017. [Entrevista realitzada el 2018].

LES CARMELLES...

diners i en alguna de les cantades els veïns ofereixen als grups corals alguna menja –coca o embotit– i un tast de vi.

Les primeres formacions i els mestres caramellaires

Als anys 30 trobem referències a la premsa catalana d'agrupacions de joves caramellaires a Andorra. La gent més gran de la parròquia d'Escaldes-Engordany recorda la colla Joventut d'Escaldes, que es reunia als vespres a l'antic Hotel Pla per assajar les cantades del diumenge de Pasqua a la plaça Santa Anna. Durant aquests anys també hi ha la formació de caramelles que du per nom Penya Alegria. Totes dos formades per andorrans i residents espanyols d'aquell moment.

Un dels grups que es recorden també durant aquesta època, i que era força nombrós, era el dels homes de Sant Julià de Lòria, que fins i tot pujaven a Andorra la Vella a cantar les caramelles sota la direcció d'un home conegut com *el Fleta*.

Aquests són els anys en què moltes persones de l'Estat espanyol emigren a Andorra per treballar al sector de la construcció i fer la primera central hidroelèctrica del país, l'empresa FHASA. De tots els nouvinguts, molts són catalans i s'han trobat documents de l'any 1933 de l'activitat d'una formació de caramelles que portava per nom Tranquils Poca Pena de FHASA.

A mitjans dels anys 30, i amb l'inici de la Guerra Civil espanyola, s'estableix a Andorra un grup de monjos benedictins de l'abadia de Montserrat que inauguren una escola a Escaldes. Aquesta població ja té aleshores una incipient vida cultural i els frares s'hi involucren i organitzen algunes sessions de teatre, cavalcades dels Reis, espectacles infantils, i participen també en les caramelles. El pes de l'Església fa que les cançons de les caramelles adoptin un caràcter més religiós i s'adapta aquesta festivitat marcada pel calendari agrari al simbolisme cristià per commemorar la resurrecció de Crist.

Iniciada la Segona Guerra Mundial, es van establir a Andorra refugiats catalans, homes amb estudis musicals, músics professionals i *amateurs*, i ben capacitats per ensenyar, que van transmetre el coneixement del folklore català a Andorra. És en aquest moment que s'incorporen a les caramelles cançons catalanes conegudes i les sardanes.

Un d'aquests catalans que van venir a Andorra és el mestre Joan Roure, que s'encarrega de renovar les caramelles que els escolars feien a Andorra la Vella i a Escaldes i n'és el responsable fins que es mor, l'any 1991. El mestre Roure aconsegueix implicar en les caramelles els músics de l'Institut Musical Andorrà i fa que la sonoritat s'assembli

cada cop més a la de la sardana. Així, incorpora alguns instruments com la flauta travessera, el clarinet, el saxo, la trompeta i el fiscorn, instruments de vent molt manejables per poder recórrer a peu els carrers i les places dels pobles. Algunes de les caramelles més conegudes a Andorra, escrites i compostes pel mestre Roure, són *Primavera* i *Bònica Andorra*.

La continuïtat fins avui dia: Ordino i Sant Julià com a referents

Les parròquies que han continuat les caramelles al país són Ordino i Sant Julià de Lòria, perquè han mantingut aquest fil de tradició que enllaça amb els caramellaires de la primera meitat de segle XX. En canvi a Encamp no es van recuperar fins a l'any 2003 amb una forta embranzida.

A Ordino les caramelles són una manifestació festiva molt arrelada al poble. De fet la cistella que porten en l'actualitat per recollir els diners és centenària. N'hi ha que recorden un grup d'homes caramellaires als anys 40 del segle XX anant de porta en porta acompanyats d'un ruc i la música de l'acordió. L'any 1958 un mestre de l'Escola Francesa a Ordino, Eduard Rossell, fill d'Andorra la Vella, és qui se'n fa càrrec i els dona una embranzida cantant sardanes com *L'Empordà* i *Les fulles seques*.

La cantada de caramelles de la Coral Casamanya a la plaça d'Ordino. Any 2011. Agustí Guimerà / Fons Comú d'Ordino

El 1960 arriba a Ordino Antoni Florit, un músic vingut de Mallorca, que es fa mestre de l'Escola Espanyola a la parròquia i perpetua les caramelles, així com altres manifestacions culturals en aquesta parròquia. Aquests anys són majoritàriament els nens de l'escola els que canten les caramelles, acompanyats de joves d'Ordino, i alguns pares i mares. Els cantaires recorren tots els pobles de la parròquia, començant pel Serrat a les vuit del matí i arribant a les onze a l'església d'Ordino per ser-hi presents a l'hora de la missa.

El cor del Centre Cultural Laurèdia sota la direcció d'Agustí Marfany. Any 1951. Fons Daniel Areny

Al cap del temps, el mestre Florit organitza una petita orquestra amb instruments, com ara trompetes, saxos, clarinets, flautes, acordions i un piano. En aquesta formació s'hi involucra gairebé tot el poble i suposa la creació del Grup Artístic d'Ordino, que estava format tant pels que tocaven instruments com pels que cantaven. Aquesta etapa és molt fructífera, tant pel que fa al nombre de caramellaires i la implicació de la gent del poble com per la creació de noves cançons amb lletra de Lourdes Pons⁴ i música del mestre Florit. Es recollen molts diners que servien perquè el grup realitzés algun viatge fora d'Andorra.

L'any 1998, però, no es canten caramelles pels carrers d'Ordino a conseqüència d'una malaltia del mestre Florit i la seva posterior defunció. Així que els anys següents, 1999 i 2000, la Unió Pro Turisme contracta grups de caramellaires provinents de Granollers i Puigcerdà, respectivament.

L'any 2001, gràcies a la iniciativa d'un grup d'ordinencs interessats a preservar les tradicions, es contacta amb Josep Puig per donar un nou impuls a les caramelles a Ordino. A partir d'aleshores, Puig dirigeix el grup de cantaires que, a diferència del Grup Artístic d'Ordino, serà l'embrió de la Coral d'Ordino i acabarà convertint-se l'any 2005 en la Coral Casamanya. En aquesta darrera etapa, s'han recuperat les cançons amb música i lletra de Lourdes Pons i el mestre Florit, com *La Grandalla* o *El petit vals*, i se n'han creat de noves amb música i lletra de Guillem Benazet, com *Muntanya i cançons* i *El vals de caramelles*, o amb arranjaments de Josep Puig, com *Primavera ordenca*.⁵

A Sant Julià de Lòria és un senyor d'origen català, anomenat Clotet de cognom, qui continua al voltant de l'any 1949 l'experiència que ja van iniciar als anys 30 els homes de

4 Relat de Lourdes Pons (76 anys), caramellaire d'Ordino i impulsora de la recuperació de la cultura popular i les tradicions d'Ordino. [Entrevista realitzada el 2018].

5 Puig, J. (2016). "Assaig sobre el folklore. Les caramelles d'Ordino", a *El sentit del folklore, avui. Vintenes Jornades de la Societat Andorrana de Ciències*. Andorra: SAC, p. 66 i 67.

la parròquia. Al cap d'un cert temps li pren el relleu un andorrà, Agustí Marfany, que té amplis coneixements musicals i toca l'harmònim a la missa dels diumenges. Un cop entrats els anys 50, Isidre Marvà, el mestre de l'Escola de Música de la Seu d'Urgell, i que en aquell moment fa de professor itinerant, es fa càrrec de les caramelles de Sant Julià de Lòria. Durant aquests anys també apareix la figura de Josep Fontbernat, que després del seu exili a França entra a Andorra i organitza el cant coral i forma part del món de les caramelles des de l'any 1956 fins al 1959.

El cor del Centre Cultural Laurèdia sota la direcció d'Isidre Marvà a Sant Julià de Lòria. Any 1956. Fons Daniel Areny

La Coral Rocafort sota la direcció de Daniel Areny a Sant Julià de Lòria. Any 1972. Fons Daniel Areny

És Marvà, però, qui es converteix en un referent per als joves del poble i n'inicia molts en el món musical. Daniel Areny és un dels seus deixebles i l'any 1962 funda la Coral Rocafort, i en segueix sent el director. Són els membres d'aquesta coral, conjuntament amb els Petits Cantaires Laureadians dirigits per Òscar Sánchez, els que mantenen viva la tradició caramellaire a Sant Julià, que, a diferència d'Ordino i Encamp, es du a terme el diumenge següent a Pasqua. La raó d'aquest canvi de data, no exempt de polèmica, ve donat perquè abans només cantaven els homes i les dones preparaven el dinar de Pasqua, així que per garantir la participació de les dones com a cantaires

La Coral Rocafort sota la direcció de Daniel Areny davant de la casa comuna de Sant Julià de Lòria. Any 1998. Fons Daniel Areny

i per garantir l'assistència de més públic es va decidir fer les caramelles una setmana més tard.

“Les caramelles de Sant Julià han canviat molt des que se sortia amb el mascle i l'egua amb les seves indumentàries”, explica Daniel Areny. “S'hi implicava tot el poble i es recollia moltíssim, i ara si algú vol donar cèntims, ho fa, i si no, no; però abans era una cosa gairebé exigible i també es feien més cantades, ara només en fem vuit.” El repertori de cançons està format per valsos, havaneres i sardanes populars, entre les quals *Jo no sé què té l'Andorra* o *Dansaires andorrans* del mestre Areny.

A Encamp les caramelles es van recuperar el 2003 gràcies al jovent de la parròquia. Per poder-ho fer van reunir els padrins i els van fer interpretar les cançons que cantaven quan eren petits mentre els enregistraven. Posteriorment els joves aprenien i assajaven les cançons a partir de les gravacions. El grup de cantaires ha anat variant de nombre, i dels deu joves que van començar amb Robert Lizarte com a caramellaire major, és a dir, director, han arribat a ser una quarantena de persones d'edats compreses entre deu i quaranta anys. Recorren els nuclis antics de la parròquia i, a més de la cistella per recollir diners, reparteixen entre els assistents un ram petit de llorer beneït per posar al caldo en cas de necessitat o malaltia.⁶

Els caramellaires homes van vestits amb camisa blanca, llacet, pantaló i sabates negres, barretina i faixa vermelles (excepte els d'Encamp, que porten barretina i faixa de color morat, menys el caramellaire major, que va de vermell); mentre que les dones a Ordino van vestides igual que els homes, canviant el llacet per un mocador vermell; a Encamp es vesteixen amb camisa de flors estampades, faldilla llarga i davantal.

6 LIZARTE, R. (2016). “Les caramelles d'Encamp, tradició i actualitat”, a *El sentit del folklore, avui. Vintenes Jornades de la Societat Andorrana de Ciències*. Andorra la Vella: SAC, p. 27-29.

Títol

Les festes d'interès cultural. Patrimoni immaterial d'Andorra

Edita

© Govern d'Andorra

Ministeri de Cultura, Joventut i Esports

Arxiu Nacional d'Andorra

© De les fotografies:

Arxiu Nacional d'Andorra

Arxiu Nacional d'Andorra/ Fons Casa Rosell

Fons Comú d'Ordino/ Agustí Guimerà

Fons Daniel Areny

Coordinació i documentació

Arxiu d'Etnografia

Autora

Rosa Burgos

Correcció lingüística

Servei de Política Lingüística i Àrea de Llengua Catalana

Coordinació gràfica i disseny

Laura López

www.lauragrafica.com

Dipòsit legal: AND."Sep".(35)-2019

Primera edició: febrer del 2019

Sota les sancions establertes per les lleis, queden rigorosament prohibides, sense l'autorització per escrit dels titulars del copyright, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment –inclosos la reprografia i el tractament informàtic– i la distribució d'exemplars d'aquesta edició mitjançant lloguer o préstec públic.

Fotografia portada:

Caramelles a Ordino. Anys 1935-1940. ANA / Fons Casa Rosell 1012